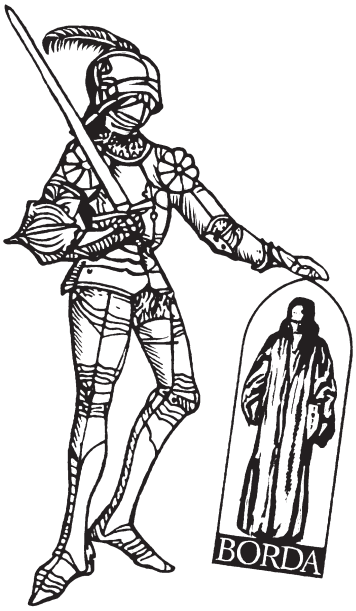
Borda Lajos
KÁVÉ. KATOLIKUS VÉLEMÉNY. VITAIRAT
68 oldal (Zebegény, 2019, Borda Antikvárium)

DUPLA KÁVÉ. KATOLIKUS VÉLEMÉNY. VITAIRAT
100 oldal (Zebegény, 2020, Borda Antikvárium)

A szerző a magyar könyvszakma jeles személyisége, gyűjtő, kiadó, könyvészeti kérdések ismerője. *A magyar bibliofília képeskönyve* szerint a rendszerváltozás után *„tetszhalálból éledezni látszó magyar bibliofília legjelentősebb mai képviselője”* (Monok–Budai–Hapák, 2006). Több kiadványa valóban a legszebb magyar könyvek közé tartozik a Szántó Tibor nevével fémjelezhető honi könyvkiadást követően (részben azzal egyidőben), nemcsak tipográfiai, hanem kötészeti szempontból. Amennyiben a régi magyar vallásos könyvek iránti érdeklődését és ilyetén kiadói tevékenységét nézzük, sokak számára ismert lehet vallásosságának a ténye, s többékevésbé római katolicizmusa is (lásd például a Borda Antikvárium jelenlegi emblémáját). Azt azonban mindezidáig senki nem gondolta, hogy radikális tradicionális katolikus. E kettős jelzős szerkezetet azért alkalmazzuk, mert a konzervatív jelző nem lenne elég pontos: minden régikönyves és minden vallásos ember – e dolgok természetéből adódóan – értékőrző és hagyományápoló valamennyire, Borda azonban újabb kiskötetei szerint radikális konzervatív, radikális katolikus, antimodernista és tradicionalista. Ezek természetesen skatulyák. Azt is el kell mondani, hogy mindemellett nincs köze a radikalizmus baloldali felhangjaihoz, vagy a mai, megbélyegzően negatív „fundamentalizmushoz”. Szerzőnk tájékozott, művelt és intelligens, ám határozott ember a számára fontos kérdésekben. Erősen gyökeret eresztett – nem pedig fanatikusan „meggyökeresedett” – a római katolikus hagyományban, melyet a maga laikus erőfeszítései révén próbál megőrizni és megőriztetni. Nem keresi, hanem tudni véli annak néhány fundamentumát – ami mindazonáltal nehéz kérdés, különösen, ami a legfőbb alapot illeti. A szeretet lenne? De mi, miben áll, mi végső soron a szeretet? Avagy az igazság? Borda Lajos hajlik rá, hogy az utóbbit tekintse fundamentumnak, ám az előbbi kérdések ugyanúgy felvethetők az igazsággal kapcsolatban. Nem beszélve arról, hogy számos más, általa nem vizsgált, azonos irányba tartó alap, gyökér, lényegiség létezik a római katolikus szenthagyományon belül.

A szerző imént tisztázni próbált radikalizmusa és hagyományhűsége mindenekelőtt abban mutatkozik meg, hogy nyomatékosan bírálja VI. Pál pápa és a II. vatikáni zsinat korunk katolicizmusát meghatározó tevékenységét és határozatait. Szerinte ezek nem pozitív értelemben veendő vívmányok, hanem egyéb folyamatokkal – például szentírási és liturgikus fordítási újításokkal – együtt alászállítják a katolikus tradíció színvonalát és gyakorlatát. *„Egy pápa ne legyen »haladó«, és ha halad is, azt Krisztus irányába tegye, védve a katolikus egyházat és hitet, és ne a liberális világhoz és a kiszakadt protestáns keresztény közösséghez igazítsa saját egyháza hittanát”* (94. [a margó számozását követve – ami szépen összekapcsolja a két kötetet és megkönnyíti a hivatkozást]). E gondolatok nem

újak. Rama P. Coomaraswamy monumentális *The Destruction of Christian Tradition* (A keresztény hagyomány elpusztítása) című könyvében, korábban pedig Marcel Lefebvre érsek és mások ugyanígy látták. Ami új, hogy Borda is így tartja, miközben nincs kapcsolata Lefebvre rendjével, az FSSPX-vel és más katolikus tradicionalistákkal (78). Saját maga, önállóan jutott ilyen nézetekre, következetes gondolkozása, vallásossága és kvalitásai révén.

Úgy véli, VI. Pál és az utolsó egyetemes zsinat rendeleteinek következményei közül az ökumenikus mozgalom ássa alá leginkább az Egyházat, benne a hívek vallásos nézeteit és gyakorlatát. E mozgalom vagy irányulás a keresztény egyházak egyikévé teszi a római katolikus anyaszentegyházat, amely az ökumenizmusban így elveszítheti a maga egyetemességét, vagyis katolikus voltát, amiből eredeti egysége és egyedülállósága fakad. Egyetértünk az ökumenizmus bírálatával. Jézus Krisztus misztikus teste – másként a Szent Szűzzel szoros összefüggésben álló valóság –, ami az intézményesültség feletti Egyház, nem a részek között, a részek egyikeként egy és egyedülálló. Eredeti eszméje értelmében soha nem lehet ilyen, máskülönben elveszítenénk a krisztusi valóság és a katolicizmus értelmét. Ezen a ponton mégis néhány észrevételt szeretnénk fűzni a szerző kritikájához.

Biztosan nem Borda Lajos lesz az, aki a térítéssel azonosítja saját vallását, és azt tartja ideális megoldásnak, hogy a Földön egyetlen vallás és egyház legyen, az pedig a római katolikus. Jószívűsége és humorérzéke is megóvja az en-

nek megfelelő szándékoktól és elgondolásoktól. Nagyobb tekintettel kellene lenni azonban arra, hogy az Egyháznak – mindamellett, hogy apostoli, hogy Krisztus misztikus teste, és bizonyos értelemben maga a Szűzanya – milyen időbeli, egyházpolitikai és átfogó dogmatörténeti problémákat kell összefognia és megoldania. Ezek sokaságát a laikusok még csak el sem tudják képzelni. Megértést kell tanúsítani az Egyház konkrét, intézményesült működése felé is, annál inkább, mert az egyházi rend (tényleges tisztelete) a szentség egyik formája. Amennyire csak képesek vagyunk rá, belehelyezkedni, beleérezni konkrét gyakorlati helyzetekbe, máskülönben magunk ugyancsak igazságtalanok leszünk. Az Egyház éppen katolikus, vagyis egyetemes, krisztusi eredetű valóságából adódóan nem mondhat le a protestáns egyházakról és azok híveiről (különösen Magyarországon). És ami a lényeg, ez nemcsak egyházpolitika, hanem kontempláció kérdése, amely Krisztust valóban egyetemes megtestesülésként látja. Teljes mértékben vallásgyakorlati és egyéni üdvtörténeti kérdés. Túl van azon, hogy bármely földrészre vagy emberre erőltethetnénk a katolikus vallást. Utóbbi szempontból a *„tegyétek tanítványommá mind a népeket”* (Mt 28,19) sokszor nem kellően mélyen értett tanítás, amennyiben nem Krisztus egyetemes valóságának közvetlen átélésére, hanem vallási és intézményi térnyerésre buzdít. Az ökumenizmus hiba, ha merő terjeszkedés a szándéka, amivel szükségképpen együtt jár a megalkuvás; viszont szükség*szerűség*, ha Jézus Krisztus eleve egyetemes természetének szemlélésével kapcsolatos, hiszen Krisztusba – nyilván nem egynemű módon – minden beletartozik, és minden benne foglaltatik, miközben országa nem evilágból való, következésképpen az Egyháza sem lehetne ilyen. Mindezen tekintetben a *Nostra ætate* például sokkal bölcsebb nyilatkozat, mint a hagyományhű katolikusok gondolják.

Az ökumenikus mozgalom valós problémájától, amely tényleg könnyen a keresztény egyházak egyikévé züllesztheti az anyaszentegyházat, el kell tudni választani a más *tradicionális* vallásokkal folytatott párbeszédet (ahol a fentebb említett veszély kevésbé áll fenn). Igaza van a szerzőnek abban, hogy ez a párbeszéd sokszor semmit nem ér (19–20). Amennyiben azonban hagyományos, tehát nem újkeletű vallásokkal kapcsolatban jön létre, és bensőséges, olyan megismeréssé lehet, amelyből a saját vallásunkra nézve is tanulhatunk. Ekkor már nem csak párbeszéd. Ki mondhatná, hogy saját vallása mélységes tanításainak megértéséhez ma már nincs szükség minden külső vagy annak tűnő segítségre? Az ökumenikus mozgalom kompromisszuma és a más világvallások iránti érdeklődés tehát két külön dolog (vagy legalábbis az lehet).

Borda Lajos katolikus radikalizmusa, szembenállása a II. vatikáni zsinattal és annak bizonyos következményeivel, sokak számára valamiféle egyénieskedő és provokatív vagánysságnak, sőt faragatlanságnak tűnhet. Mi nem így látjuk. A szerző vagány (lásd az első kiskötet 1930-as évek plakátjait idéző borítékját – amit ma borítónak vagy fedélnek hívnak, és amit ő rajzoltatott), de nem öncélú; nem ez a lényeg. Mindenkinek felül kellene tudni emelkedni a stiláris dolgokon, mert az értelem egyrészt több stílust birtokol, másrészt bármennyire fontos, a stílus nem előzheti, és soha nem iktathatná ki a mondanivalót. Borda előrebocsátotta, hogy esszét, nem pedig teológiai tanulmányt ír. Nyilvánvaló tévedéseit (1) a második részben javította (80–81), sőt, más gondolatait szintén finomította. Ilyen például a szeretet túlságosan emberi értelmezése a korábbi kiskötetben (53). A másodikban már megjelenik, hogy a szeretet nemcsak emberi kapcsolat, hanem maga Isten (129). Kétségtelenül laikus művel állunk szemben minden teológiai gondolatmenetét illetően, de hát a teológus

végzettségűek is laikusok, amennyiben nem egyházi emberek. És vajon az egyháziaknak nincs szükségük laikusok segítségére? Nem mondhatnak nagyon fontos dolgokat? Azt sem gondoljuk, hogy a két könyv, habár címükben a vitairat szó szerepel, merőben polemikus szándékú lenne. A szerző saját vallása iránti aggodalmát látjuk bennük, és aktív felelősségvállalását. A szívbéli aggodalom valamint a következetesség minden radikalizmust és tradicionalizmust megelőz. Emellett őszinte írásokról van szó. Borda Lajos bevallja, hogy nem tartja be egyháza minden előírását. Művelt humorral és szabadosan ír (lásd a könyvcímeket), de minden antiklerikalizmus nélkül. *„Égő aggodalommal"*. A kritika ellenére általános tisztelettel egyháza iránt. Mindehhez képest sokadlagos fontosságú, hogy a tipográfia, a papírminőség, a kivitel most is megszokottan szép (egyedül a vesszőhibákért kár).

H. R.

Jevgenyij Vodolazkin
LAUROSZ
424 oldal (Budapest, 2015, Európa Könyvkiadó)

Szerzői és olvasói oldalon egyaránt kialakult egyfajta bizalmatlanság az olyan regényekkel szemben, melyek arra vállalkoznak, hogy a főhős fejlődését egy nagyívű történetben személyfeletti viszonyítási ponttal együtt ábrázolják. Nem véletlenül, hiszen a nagy elbeszélésekkel a kortárs regényirodalomban többnyire népszerűbb jellegű, jellemző aránytalanságokat mutató művekben találkozhatunk. Ezek a művek is az európai irodalom ősképeiből (Evangélium, *Odüsszeia*) bontakoznának ki, viszont azok univerzális szintjéig kevéssé jutnak el, és esetleg történelmi díszletek között is modern gondolati hangoltságúak maradnak.

Jevgenyij Vodolazkin *Laurosz* című regénye azonban képes visszaadni a nagy narratívákat kereső kortárs irodalom reményeit. Főhőse Arszenyij, a 14. században született vándororvos, aki a pestistől pusztított orosz falvakat járva gyógyítja a még élő betegeket, a halálba kíséri és vigasztalja azokat, akiken már máshogy nem segíthet, a holtakat pedig kegyelettel eltemeti.

„Évek, talán évtizedek óta nem született a Lauroszhoz fogható nagyregény Oroszországban" – hirdeti a mű kiadói ismertetője. És valóban: a regényben van cselekmény és valódi hős valódi úttal. Ami pedig nincs benne: édeskés szentimentalitás, olcsón megúszott bölcsességek vagy éppen a nagy elbeszélésről eleve lemondó naturalista túllengések, a misztérium és a szentség iránt érzéketlen pszichologizmus. Talán a német neoromantika nagy regényeiben láthattunk utoljára hasonló egyensúlyt.

Az ukrán-orosz szerző szépírói pályája nem mondható tipikusnak, hiszen már elismert középkorkutatóként írta első regényét. Korszakának egzisztenciálisan is érintett ismerője lehet, mert nemcsak a mesteri díszletépítésig jut, de meggyőzően tárja elénk szereplőinek korhoz illő jellemét és motivációit is. Bár érvényessé teszi bizonyos modern alkotói kézjegyek használatát, a regény atmoszférája mindvégig hitelesen premodern marad. A középkori témákat megjelenítő irodalmi művekre (vagy azokból is készült filmekre) általában jellemző felszínességen sikerrel jut túl: a vallásos átélés autentikus társadalmi és intim formái egyaránt alakítják a cselekményt. Az örök témák emelkedettségét pedig kiegyensúlyozza egy rendkívül eredeti humor és irónia.

A mágikus realizmus egyes biblikus és hagiografikus eredetű elemei döntően a modern polgári regény alapszövetében jelentek meg (Borges, Márquez, Bulgakov) a deszakralizált, „csodátlanított" modernitás egyfajta irodalmi ellenhatásaként. Ezek az elemek a *Lauroszban*